

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.25.15>

ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Сердюк Василь Павлович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри галузевого права та
загальноправових дисциплін
(Інститут права та суспільних відносин
Університету «Україна»,
м. Київ, Україна)

Сердюк Євгеній Васильович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевого права
та загальноправових дисциплін
(Інститут права та суспільних відносин
Університету «Україна»,
м. Київ, Україна)

Терещенко Андрій Леонідович,

кандидат юридичних наук,
професор кафедри галузевого права та
загальноправових дисциплін, директор
(Інститут права та суспільних відносин
Університету «Україна»,
м. Київ, Україна)

Фаст Олексій Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри галузевого права та
загальноправових дисциплін
(Інститут права та суспільних відносин
Університету «Україна»,
м. Київ, Україна)

У статті досліджено сучасний стан законодавчого закріплення кримінального процесуального статусу слідчого і зокрема його процесуальної самостійності як це визначено законом. Узагальнені наукові положення щодо ефективності статусу слідчого у кримінальному провадженні України. На підставі дослідження наявних у КПК України слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій зроблено висновки про слабку самостійність слідчого у кримінальному провадженні. А також, про те, що слідчий повинен відноситись до судової системи влади так як він готує матеріали які оцінюються судом щодо визнання їх доказами. Наявність у судовій системі підготовлених спеціалістів може суттєво підсилити ефективність судової влади.

А також, дослідження підтверджують необхідність проведення таких змін щодо сучасного процесуального статусу слідчого і зокрема його ознаки самостійності, для збільшення ефективності даного етапу кримінального провадження та виконання його завдань. Це змінить в кращу сторону і матеріальне становище співробітників слідчих органів.

Автори дослідження прийшли до висновку про те, що процесуальна самостійність слідчого є не достатньою для вирішення сучасного кримінального провадження.

Запропоновано запозичити законодавчий досвід врегулювання статусу слідчого та внести до норми КПК зміни у такій редакції: «слідчим є посадова особа слідчої установи яка є серед осіб що керують процесом, та уповноважена розпорядженням керівника слідчої установи на проведення слідства».

Дослідники даної проблеми пропонують додаткове проведення дослідження положень досудового розслідування КПК Нідерланди щодо досудової практики правопорушень з початку їх виявлення.

Аналіз вітчизняної наукової думки підтверджує позитивну думку про необхідність реформування організації досудового слідства та зміни статусу слідчого.

Ключові слова: сторона обвинувачення, реформи досудового слідства, міжнародний досвід врегулювання досудового слідства, запозичення вітчизняного законодавства.

PROBLEMS OF PROCEDURAL INDEPENDENCE OF THE INVESTIGATOR IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

Serdyuk Vasyl Pavlovich,
Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Industry Law
and General Legal Disciplines
(Institute of Law and Public Relations of
the University "Ukraine", Kyiv, Ukraine)

Serdyuk Yevhenii Vasyliovych,
Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor at the Department
of Industry Law and General Legal
disciplines (Institute of Law and Public
Relations of the University "Ukraine",
Kyiv, Ukraine)

Tereshchenko Andrii Leonidovych,
Candidate of Legal Sciences,
Professor at the Department of Industry
Law and General Legal Disciplines,
Director
(Institute of Law and Public Relations of
the University "Ukraine", Kyiv, Ukraine)

Fast Oleksiy Oleksandrovich,
Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor,
Head of the Department of Industry
Law and General Legal Disciplines
(Institute of Law and Public Relations of
the University "Ukraine", Kyiv, Ukraine)

The article examines the current state of legislative consolidation of the criminal procedural status of the investigator and, in particular, his procedural independence as defined by law. Generalized scientific provisions regarding the effectiveness of the status

of the investigator in the criminal proceedings of Ukraine. On the basis of the study of investigative (investigative) and secret investigative (investigative) actions available in the Criminal Procedure Code of Ukraine, a conclusion was made about the weak independence of the investigator in criminal proceedings. And also, that the investigator must relate to the judicial system of government as he prepares materials that are evaluated by the court regarding their recognition as evidence. The presence of trained specialists in the judicial system can significantly increase the effectiveness of the judiciary.

And also, the research confirms the need for such changes regarding the modern procedural status of the investigator and, in particular, his signs of independence, in order to increase the effectiveness of this stage of criminal proceedings and the performance of his tasks. This will change for the better the financial situation of the employees of investigative bodies.

The authors of the study came to the conclusion that the procedural independence of the investigator is not sufficient for solving modern criminal proceedings.

It is proposed to borrow the legislative experience of regulating the status of an investigator and to make changes to the Code of Criminal Procedure in the following wording: "an investigator is an official of an investigative institution who is among the persons in charge of the process and is authorized by the order of the head of the investigative institution to conduct the investigation."

The researchers of this problem propose an additional study of the provisions of the pre-trial investigation of the Criminal Procedure Code of the Netherlands regarding the pre-trial practice of offenses from the beginning of their detection.

The analysis of domestic scientific opinion confirms the positive opinion about the need to reform the organization of pre-trial investigation and change the status of the investigator.

Key words: prosecution. reforms of pre-trial investigation, international experience of settlement of pre-trial investigation, borrowing of domestic legislation.

В юридичному науковому середовищі ідуть дискусії щодо статусу слідчого і зокрема його самостійності закріпленої у КПК України. Переважна більшість дописувачів стверджують про те, що слідчий є центральною фігурою кримінального провадження або самостійною процесуальною особою та може приймати одноосібно процесуальні рішення. Інша сторона вважає, що слідчий при прийнятті процесуальних рішень лише у деяких випадках практичної діяльності може бути процесуально самостійним і то відносно. До того ж, він ще й виконує оперативні розшукові дії, що негативно впливає на його результативність виконання завдань кримінального процесуального кодексу України.

Удосконалення кримінально-процесуального законодавства України щодо процесуального статусу слідчого і зокрема його процесуальної самостійності, як центральної фігури стадії досудового слідства на протязі тривалого історичного періоду працюють законодавці, науковці, практики.

З приводу даної проблеми проведені об'ємні прикладні та фундаментальні вітчизняні наукові дослідження, законодавчо змінені підходи до організації слідчої практики, але дискусії щодо самостійності слідчого у кримінальному провадженні України лише посилюються. Не знайдено єдиного підходу до визначення процесуального статусу слідчого так, щоб він в повній мірі задовольняв вимоги кримінального процесуального законодавства щодо боротьби зі злочинністю.

Проблемами процесуального статусу слідчого і зокрема, його самостійності цікавилися такі вчені як: З. Д. Смітєнко, В. В. Топчій, Ю.І. Азаров, В. Р. Щавінський, В. В. Сидорчук, А. Б. Антонюк і інші. Але, у своїх наукових пошуках вони залишали поза увагою суть процесуальної самостійності слідчого, не достатньо використовували зрівняльний аналіз вітчизняного та міжнародного законодавчого досвіду в цьому напрямку, можливості впровадження у вітчизняне законодавство такого

досвіду, який би результативніше вирішував завдання кримінального процесуального законодавства.

Узагальнити сучасне законодавче закріплення стану самостійності слідчого основної ознаки цієї посадової особи, здійснити аналіз та виявити протиріччя у загальній та особливій частинах КПК України щодо цього питання та запропонувати системне вирішення даної проблеми.

Проаналізувати сучасні законодавчі положення процесуального статусу слідчого у порівнянні з вирішенням цих питань у інших діючих вітчизняних процесуальних актах та з зарубіжними аналогами законодавчого досвіду і зробити відповідні висновки.

Вчені та практики кримінального процесуального блоку нашої країни з давніх часів ведуть суперечки з приводу процесуального статусу слідчого і зокрема його самостійності, основної ознаки даної посади, відшукуючи шляхи її удосконалення таким чином, щоб це позитивно впливало на рівень ефективності виконання завдань закріплених законом України.

В даний час, діючий Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює статус слідчого під час досудового слідства як службову особу органів досудового слідства яка уповноважена в межах компетенції КПК України здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (ст. 3 ч. 1 п.17 КПК), не вживаючи ознак самостійності чи не залежності. Інша процесуальна норма визначає слідчого як процесуально самостійною особою, але без визначення поняття самостійності, його суті (ст. 40 ч. 5 КК України).

Перша норма КПК закріплює статус слідчого як службової особи і не більше. Інша норма вказує, що слідчий є процесуально самостійною особою, але не закріплює конкретними правовими нормами її ознаки та суть, рівень процесуальної самостійності, що є суттєвим недоробком закону.

Для формування визначення процесуальної свободи слідчого ми взяли визначення академічної свободи у ст. 1 п. 2 Закону України «Про освіту» яка визначається як самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, указаних в законодавстві. Та пропонуємо, вважати процесуальну свободу слідчого як самостійність і незалежність його серед учасників кримінального процесу під час досудового слідства та вільного використання ним положень кримінального процесуального законодавства з урахуванням обмежень вказаного в законі [1, с. 1].

Дослідники проблеми самостійності вважають, що вона повинна складатися не лише з вимог високого рівня юридичної підготовки а і моральних якостей юриста які одночасно повинні формуватися у юридичних вузах.

Необхідно зазначити, що на відміну від діючого КПК попередній кримінальний процесуальний кодекс України конкретніше вказував на ознаки самостійності слідчого.

Так, згідно ст. 114 ч. 1-2 КПК України 1960 року при провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування слідства і про провадження слідчих дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення.

Самостійність слідчого підсилювалась та закріплялась і тим, що у разі незгоди слідчого з вказівками прокурора про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину і обсяг обвинувачення, про направлення справи для віддання обвинуваченого до суду або про закриття справи слідчий вправі подати справу вищестоящому

прокуророві з письмовим викладом своїх заперечень. В цьому разі прокурор або скасовує вказівки нижчестоящего прокурора, або доручає провадження слідства в цій справі іншому слідчому [2, с. 1].

Така позиція тодішнього законодавця не лише оформляла самостійність слідчого, але й підтверджувалась конкретними процесуальними нормами.

На нашу думку, дане визначення можна було б використати у діючому КПК, що значно б посилювало позиції статусу слідчого.

Сучасне законодавче врегулювання проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій навпаки, послаблює самостійність слідчого і тим, що проводити їх можуть слідчий та через кому, як зазначено в законі, прокурор, тобто на одному процесуальному рівні. Що при застосуванні таких норм може викликати суперечки між ними щодо організації та порядку проведення слідчих (розшукових) дій.

Діючі приписи Закону підлягають додатковому дослідженню з точки зору відповідності процесуального статусу слідчого і зокрема його самостійності у кримінальному провадженні України.

Дослідження слідчих дій визначених КПК України свідчать, що із 16 правових норм глави 20, діючого КПК, що врегульовують проведення слідчих (розшукових) дій, слідчий може здійснити самостійно лише – 4, або 25%, за постановою прокурора -1, або 6,2%, з дозволу суду -2, або 12, 5%, під контролем прокурора -9, або 55.1%.

Із 14 негласних слідчих (розшукових) дій, глави 21 КПК України, лише одна норма (ст. 272 КПК України, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації) дає право слідчому на підставі постанови погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора самостійно виконати її [3, с. 130].

Отже, слідчий самостійно, без участі прокурора, слідчого судді зможе провести лише четверту частину вказаних в законі слідчих (розшукових) дій. А також, під контролем прокурора, який в нормі закону внесений через кому (тобто, на рівні з слідчим), більше половини слідчих дій.

Такий стан врегулювання слідчих (розшукових) дій свідчить про послаблення самостійності слідчого закріпленої у КПК та приводить до порушення єдиного, системного правового порядку, створює запеклі юридичні дискусії щодо необхідності внесення ясності у питаннях самостійності слідчого.

Необхідно враховувати, що велика доля затрати робочого часу у слідчого, перепадає на отримання дозволів прокурора, суду. Жоден правовий документ не регулює затрати часу слідчого на проведення слідчих (розшукових) дій та складання відповідних процесуальних документів. Не існує також і розрахунку навантаження кримінальних справ на слідчого та відношення до слідчого у тих установах де затверджуються його рішення.

Крім того, 16 слідчих (розшукових) та 14 негласних слідчих (розшукових) дій КПК прямо чи побічно пов'язані з Законом України «Про оперативно – розшукову діяльність», що негативно впливає на процесуальну самостійність слідчого.

Досвід зарубіжного законодавства свідчить про відсутність у деяких іноземних КПК процесуального статусу слідчого. Кримінальне провадження відкриває прокурор, а розслідування проводить слідчий магістрат, який може прирівнюватися до вітчизняного слідчого судді. Таким чином, вірогідніше, може бути більш ефективне досудове слідство. Але це питання потребує додаткового вивчення та узагальнення.

Так, згідно ст. 10 ч.1-3 КПК Нідерландів, Закон від 15 січня 1921 року, прокурор, уповноважений проводити будь-яке розслідування, може також здійснити або допомогтися здійснення певної слідчої дії в межах юрисдикції іншого суду, ніж той, до якого він призначений. У такому випадку він вчасно повідомить про це свого колегу.

У разі нагальної необхідності прокурор може передати певний слідчий акт державному прокурору, який перебуває в суді, під юрисдикцією якого має відбутися слідча дія.

Прокурор, уповноважений бути присутнім на будь-якому розслідуванні судовим органом, може також діяти як такий в межах юрисдикції іншого суду, ніж той, до якого він переданий, якщо таке розслідування відбувається там [4, с. 1].

Відповідно з даними вільної енциклопедії Вікіпедії у Нідерландах головні функції слідчого судді (магістратора) полягають в тому, що він приймає рішення про початок судочинства у справі, наявності, або відсутності складу злочину, а також про осудність або неосудність підозрюваного залежно від наявності тих або інших обставин, що виключають злочинність діяння. Після чого, у тому випадку, якщо склад злочину відсутній, слідчий суддя приймає рішення про звільнення підозрюваного з-під варті. Якщо ж він убачає склад злочину в діях підозрюваного, то підозрюваний пере kwalіфікується в статус обвинуваченого, справа передається для подальшого розгляду в ході судового розгляду за участю суддів, присяжних, адвоката і прокурора [5, с. 1].

Положення слідчого судді або слідчого магістрата у КПК Нідерландів може бути предметом додаткового наукового дослідження з метою використання даного досвіду у вітчизняному законодавстві.

Відповідно до ст. 28 КПК Латвії слідчим є посадова особа слідчої установи, яка розпорядженням керівника слідчої установи уповноважено на проведення слідства по кримінальному процесу.

Згідно ст. 27 цього кодексу серед осіб, що спрямовують процес, є: 1) на стадії слідства – слідчий або у винятковому випадку – прокурор; 2) на стадії кримінального переслідування – прокурор. Для ведення досудового кримінального процесу може бути створена слідча група, керівник якої є відповідною особою, що спрямовує процес [6, с. 1].

Таке процесуальне положення слідчого і інших учасників процесу може бути предметом додаткового наукового дослідження з метою використання його у вітчизняній законодавчій практиці.

Відповідно до ст. 60 ч.1, 7 КПК Республіки Казахстан слідчий – посадова особа, уповноважена здійснювати досудове розслідування у кримінальній справі в межах своєї компетенції: слідчий органів внутрішніх справ, слідчий органів національної безпеки, слідчий антикорупційної служби і слідчий служби економічних розслідувань, а також прокурор у випадках, передбачених справжнім Кодексом.

Усі рішення при провадженні досудового розслідування слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено отримання згоди прокурора, санкції суду або рішення суду, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне виконання. Незаконне втручання в діяльність слідчого тягне кримінальну відповідальність. Постанова у кримінальній справі, винесена слідчим в межах своїх повноважень, а також доручення і вказівки в ході досудового розслідування у кримінальній справі підлягають обов'язковому виконанню усіма організаціями, посадовцями і громадянами [7, с. 1].

Тобто, іноземний досвід законодавчого врегулювання досудового слідства розподіляється на два напрямлення, одне з участю слідства яке за допомогою слідчих готує матеріали для розгляду у суді інше, з участю суду який з самого початку є ведучим у процесі. Ефективність цих напрямків потребує додаткового дослідження.

Автори статті погоджуються з думкою Сидорчука В. В. про те, що гарантійно-правовий статус має забезпечувати комфортні умови роботи слідчих, для мотивації останніх попри непрості умови роботи залишатися в слідстві, що збільшуватиме кількість

працівників слідства з практичним досвідом роботи, внаслідок чого має збільшитись ефективність їхньої роботи, і якість досудового слідства [8, с. 1].

А також, підтримуємо думку вченого Антонюк А.Б. про ствердження, що наділення слідчого самостійністю у прийнятті процесуальних рішень та здійсненні процесуальних дій стане можливістю уникнення негативних тенденцій, що виникають безпосередньо між прокурором, керівником органу досудового розслідування та слідчим у разі оскарження рішень прокурора [9, с. 1].

Висновки. Автори дослідження прийшли до висновку про те, що процесуальна самостійність слідчого є не достатньою для вирішення кримінального провадження та на даний час запропоновано запозичити досліджений законодавчий досвід врегулювання статусу слідчого і зокрема самостійності із положень кримінально-процесуального кодексу. Пропонується запозичити положення ст. ст. 27-28 КПК Латвії та внести її до норми КПК яка визначає статус слідчого у такій редакції: «слідчим є посадова особа слідчої установи яка є серед осіб що керують кримінальним процесом, та уповноважена розпорядженням керівника слідчої установи на проведення слідства».

Дослідники даної проблеми пропонують необхідність додаткового проведення дослідження положень досудового розслідування КПК Нідерландів, судової практики з початку виявлення правопорушення, з метою запозичення та імплементації у вітчизняний КПК організації досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380). Документ 2145-VIII, чинний. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> с.1
2. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України № 1001-05 від 28.12.1960 в редакції від 18.01.2012 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> с.1
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Верховна Рада України*; Кодекс України. Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> с.130
4. Кримінальний процесуальний кодекс Королівства Нідерланди. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.ejtn.eu/PageFiles/6533/2014%20seminars/Omsenie/WetboekvanStrafvordering_ENG_PV.pdf с.1
5. Вільна енциклопедія (вікіпедія). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%8C%D1%8F с.1
6. Кримінально-процесуальний закон Латвії прийнятий Сеймом 21 квітня 2005 року. Опреділений Президентом держави 11 травня 2005 року. Зі змінами станом на 27 вересня 2018 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: КПК Латвії.pdf с. 8
7. Кримінально-процесуальний закон Республіки Казахстані [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mail.ukr.net/desktop#readmsg/16593863030302767624/f0> с. 25
8. Сидорчук В. В. Поняття та види правового статусу слідчого. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 3. 2019, с. 140.
9. Антонюк А. Б. Визначення процесуального статусу слідчого у кримінальному провадженні. Юридичний науковий електронний журнал № 2/2021 с. 270.